

2007-01-11

Gävleborgs Fäbodförening

c/o Hälsinglands museum
Storgatan 31
S-824 30 HUDIKSVALL

Regeringen
Näringsdepartementet
Enheten för hållbar utveckling och
basnäringar
103 33 STOCKHOLM

Synpunkter på Skogsutredningen 2004, Statens offentliga utredningar – SOU 2006:81, lämnade av Gävleborgs fäbodförening

Dnr 102-2006/1986

Ärende: Remiss avseende Mervärdesskog (2006:81) - slutbetänkande från Skogsutredningen 2004 (N2004:12), sista svarsdatum, 2007-01-15

Sammanfattande synpunkter

Gävleborgs fäbodförening (GFF) anser att utredningen i alltför liten utsträckning behandlat skogens traditionella roll för jordbruket, liksom också kulturmiljön generellt.

Detta är en allvarlig brist, inte minst i förhållande till kommittédirektiven.

- Separeringen av det administrativa ansvaret för jordbruksmark och skogsmark med olika centrala myndigheter, skilda lagstiftningar och delade politikområden är inte praktisk för en hållbar, effektiv och nydanande samhällsutveckling inom den areella sfären.
- Forskning och utveckling inom skogssektorn behöver bättre balans mellan frågor för rörande produktionen respektive natur- och kulturmiljön.
- Produktionen behöver differentieras för en vitalare skogsmiljö. En analys av äldre tiders djurhållning skulle kunna visa vägar för en mer anpassad utveckling av produktionen i skogen. En samtidig avkastning av såväl mjölk, kött som trä har ett absolut intresse.
- Skogsvårdslagens portalparagraf bör uppmärksamma betydelsen av traditionell agrar verksamhet samt hänsynstagande till kulturmiljö och friluftsliv.
- Skogsstyrelsen behöver en stabil underbyggnad för sitt sektorsansvar för kulturmiljön i vid bemärkelse, och medel över stat för den verksamhet som följer av ansvaret. Skog & Historia, NoKÅS och Gröna jobb är tre aktuella exempel.
- Alternativ till skogsplantager och trakthyggesbruk krävs för att dämpa målkonflikter mellan specialproduktion, mångbruk, biologisk mångfald, kulturmiljö- och friluftsnnytta.
- Insatser för att bevara och stärka biologiskt kulturarv och kulturmiljöer måste öka i samma grad som intensiteten höjs i skogen för exempelvis produktion av timmer, massaved och biobränsle.
- Ett samordnat kompetenscenter med dokumentation, forskning, utveckling, information och möten om allmänna skogs-/lantbruks-, natur- och kulturmiljöproblem samt socialt relaterade värden och frågor är angeläget på en strategisk plats i skogslänen.
- Konventionen om biologisk mångfald liksom den Europeiska landskapskonventionen ska ges större utrymme inom skogspolitiken.

I fortsättning ges såväl fördjupningar av de sammanfattande synpunkterna som en mer fullständig översikt av vad som ur GFF:s synvinkel är viktigt att ta fasta på. Dispositionen följer i möjligaste mån direktivens uppläggning.

Svårt se skogen för allt trä

Det stora förbiseendet

Utredningens stora miss ligger i att den inte alls berör skogens tradition som jordbruksmark. Fodertäkt och utmarksbete har emellertid en mycket lång historia. Visserligen har flera, främst ”moderna” skogsbrukare, gärna velat se verksamheten avslutad. När storskogsbruket tog form för hundra år sedan inleddes en kampanj mot skogsbete. Att det mer var propaganda än faktisk information stryks under av de mängder med timmerhästar som skogsbolagen om somrarna lät dra kring på skogsbete såväl i Norrland, som i de vida svealandsskogarna norr om Väneren och Mälaren. Enligt jägmästare Carl Björkbom hade Sverige 1907 drygt fyra miljoner betesdjur. Av dessa ansågs alla får och getter samt cirka en halv miljon nötkreatur vara i skogarna om somrarna, inalles två miljoner djur.

Kampanjen rönt framgång men fortfarande finns traditionellt fritt utmarksbete, främst i södra fjällområdet och skogslänen. En ogynnsam tendens till total avveckling har dessutom brutits genom oegennyttiga insatser stödda av samhällets miljöersättningar för bevarande av betesmarker. Många växter och djur i dagens traditionsskog hör hemma i en betad och mångbrukad utmark. I skog sker biologiska förändringar trögt och det är svårt att registrera den ekologiska följderna av ett förlorat utmarksbete. Trots dess agrara historia föreslås därför i god tro att biologisk mångfald, i vad som idag definieras som naturliga skogar, ska bevaras under fri utveckling.

Utredningen är ett tydligt exempel på hur den separering av jordbruksmark och skogsmark som skett under 1900-talet, med olika centrala myndigheter, skilda lagstiftningar och delade politikområden ger problem, bland dem som ska hantera skogliga frågor. Inte minst uppenbara är problemen för natur- och kulturmiljövården. Information om skogens historia når inte fram.

En analys av äldre tiders djurhållning med stora extensiva beten skulle kunna visa vägar för en mer miljöanpassad och diversifierad utveckling av produktionen i skogen. En andel produktion av animalier vid sidan av vad jakten ger har absolut intresse. Fördelarna med närhet till konsumenten och närproducerat blir mer och mer uppenbara. Egen eller gårdsnära förädling och försäljning tar bort fördyrande mellanled och kan höja vinsten för såväl producenter som konsumenter. Ur rättvis- och hållbarhetsperspektiv finns problem med dagens globala livsmedelshandel. Samhällets ansvar för sund och säker hushållning måste beaktas. Trivsel och folkhälsa ska väga tungt då extensivt utmarksbete diskuteras. Foder från naturliga beten, särskilt i höjdlägen och med låga temperaturer är särskilt hälsosamt. Sammansättningen ger nyttiga fettsyror, som gör att man verkligen kan tala om hälsokött och hälsomjolk.

Erfarenheter från traditionellt utmarksbruk kan leda till mindre intensiv och mindre ifrågasatt produktion. Insatsen av energi från källor utanför systemet minskar radikalt. Traditionella lantrasdjur kan själva söka bästa betesutbudet och kostnader för stängsel upphör när fritt bete tillämpas. Lokal samverkan genom gemensam skötsel av djur även under vintern, kanske i ”kohotell”, kan sänka kostnader bland annat för byggnader och hantering av foder. Risker för övergödning minskar genom att produktionen sprids och att brukningskärnor som fåbodar ligger där risken för obehag på grund av förorening är obetydlig.

Skador på kulturlämningar och fornminnen kan enligt utredaren dämpas om man hittar nya sätt att bruka skogen. Skogsbete koncentrerat till ur kulturmiljöns synvinkel särskilt intressanta områden kan vara en sådan möjlighet. Skogsvård kan också, i motsats till vad jägmästare Björkbom och andra hävdade, generellt gynnas av kreatursbete. Produktionen breddas när marken får ge såväl kreatursfoder som timmer, och tamboskap håller dessutom undan älg, hjortar och rådjur, som verkligen orsakar tekniska skador på skogsträd. Tamboskap betar mest av fältskiktet och rör

barrväxter bara i begränsad omfattning. Därtill ökar skogsbete näringsnivån i marken, vilket gynnar skogsträdens tillväxt och är bra för mångfalden. Erfarenheter från bland annat Norge och Kanada har visat att ett välskött skogsbete mycket väl kan förenas med god skogsvård och att det väl tillgodoser köttdjurs och rekryteringskvisgors näringsbehov. Med rätt tillsyn orsakar inte ens getter skador på tall och gran

Flera gamla lantraser som anses utrotningshotade kan med fördel beta i utmarker. Att dessa djur fortfarande finns torde bland annat bero på att de har konkurrensfördelar jämfört med modernare raser då det gäller extensiva driftsformer. En är lägre kraftfoderbehov. För långsiktigt bevarande av lantraser krävs att de hålls under förhållanden och i miljöer liknande dem där de fick sina karaktärer (bevarande *in situ*). Visionen om landskap med bibehållen biologisk mångfald och ett långsiktigt ekonomiskt och ekologiskt hållbart bruk av jorden kräver en återgång till en samlad syn på biologisk produktion. Ett ökat bete på utmarker ger synergieffekter. Förutom tillämpat värn av traditioner ger det möjligheter till bevarande av lantraser, natur- och kulturmiljövård, rekreation, skogsvård, lokal livsmedelsproduktion och landsbygdsutveckling.

Bakgrunden och uppdraget

De långa utvecklingstider som gäller för skog i Sverige gör att skogspolitiken skall vara framsynt. Konsekvenserna av skogspolitiken är därför svår att förutse då politikerna är sams och fattar beslut. Därför är det först nu som det är möjligt att ana effekterna av 1993 års skogspolitik. Utredaren, Maggi Mikaelsson, har haft i uppdrag att utvärdera och se över skogspolitiken med utgångspunkt i skogspolitikens två jämställda mål, ett produktionsmål och ett miljömål. Hon vill lägga till:

- **att** skogen är en förnyelsebar resurs, för att understryka produktionsmålets miljödimension.
- **att** skogen ska bidra till allas välfärd, för att understryka skogens sociala dimension.

Hon anger att utgångspunkten för skogspolitiken skall vara att skogen är en nationell tillgång som skall skötas så att den ger en god avkastning samtidigt som den biologiska mångfalden behålls. Bruket av skogen skall vara hållbart och skogen och skogsnäringen skall för framtiden vara av ekonomisk, social, kulturell och ekologisk betydelse för Sverige. Hon har dock förbisett att det är angeläget att skogsvårdslagens portalparagraf också omfattar kulturmiljö och friluftsliv. I miljömålet Levande skogar framhålls *kulturmiljö* och *friluftsliv*, vilket rimligtvis också bör speglas i en reviderad portalparagraf.

Skogsmarksbegreppet vill hon se mer internationaliserat och att ett forum för bland annat skogliga EU-frågor inrättas vid departementet. Skogen önskas även friare, det vill säga utan gränser som fjällskogsgrens, gräns för svårförnygrad skog m.m. Brukarinflytandet skall bli tydligare.

Man kan säga att viljan är god men nästan allt Mikaelsson observerat är trä samt i någon mån vilt och vildmark. I utredningen antyder Mikaelsson att miljöarbetet i skogen handlar om mer än biologisk mångfald. Hon vill uppmärksamma den globala uppvärmningen och föra in produktion av biobränsle som ett mål likställt med virkesproduktion. Det läggs också förslag kring intensifiering av skogsbruket, exempelvis ökad gödsling och dikesrensning. Det röjs för lite, det är för stora viltskador och produktionspotentialen nyttjas inte fullt ut. Hon föreslår också att definitionerna för fjällnära skog och skogliga impediment (skogsmark utan ”ekonomiskt” värde) ska ses över. När hon öppnar för avverkning för virkesfångst på impediment och i fjällnära skogar blundar hon för ett mångårigt miljöarbete. Hon accepterar också att miljömålet inte nås i tid, istället för att analysera det och föreslå åtgärder och styrmedel.

Den svenska skogen växer som aldrig förr och avverkningarna når rekordnivåer. Samtidigt hoppas utredaren att det går att öka tillväxten med 25 till 50 procent på tio till 60 års sikt, och hon räknar upp instrument för detta som bland annat omsorgsfullare förnygringar, bättre plantor, effektivare röjning, kraftfullare gödsling, grundligare dikesrensning och mindre älgskador.

Men skogsnäringen ska själv avgöra om man vill öka produktionen – det krävs inga lagändringar. Markägarna får ansvara för älgens bete. Så stora älgskador som vi nu har, har vi inte råd med. Hon föreslår att skogsvårdslagens krav om nyplantering, ifall älgen förstört en ungskog, ska tillämpas hårdare. Markägarna äger ju inte bara skogen utan även älgjakten. Att små markägare är beroende av samordnad förvaltning av älgstammen över stora områden har hon inte märkt.

Trots höga virkesvolymerna är det brist på träd i den svenska skogen; torrträd, hålträd, gammelträd, boträd, lövträd. Sakta men säkert omvandlas de sista resterna av det äldre skogslandskapet till allt mer ensartade skogsplantager. Det biologiska kulturarvet i traditionsskogarna är ytterst hotat. Tillräcklig kunskap saknas om de av dessa skogar som ännu inte omvandlats till plantager. Fastän produktionsmålet ett bra tag varit jämförbart med miljömålet är det annorlunda i praktiken. Lagens konstruktion och bristerna i efterlevnad gör att produktionshänsyn går först. Skogspolitiken, med frihet under ansvar som ledord, leder inte till att miljömålen nås. Skötselbehovet för det biologiska kulturarvet är förbisett.

Summerande uppfattningar om utredningen

Sektorsansvaret

GFF anser att utredaren inte tillfredsställande behandlat skogssektorns behov av samordning rörande ansvaret för miljön, som berör samhällets alla sektorer, och att många miljö-, natur- och kulturmiljövårdsfrågor bara kan hanteras genom förändringar inom de olika sektorerna.

GFF anser att en separering av det administrativa ansvaret för jordbruksmark och skogsmark med olika centrala myndigheter, skilda lagstiftningar och delade politikområden inte passar syftet med en nydanande samhällsutveckling.

GFF anser att skogssektorns möjlighet, att bidra till ökad tillväxt, välfärd och folkhälsa samt att stärka utvecklingen av det lokala näringslivet och bilda en utgångspunkt för det skogspolitiska arbetet, inte behandlats med tillräckligt allvar.

GFF anser att Skogsstyrelsen behöver en stabilare grund för sitt sektorsansvar för natur- och kulturmiljön, där såväl traditionell agrar verksamhet som socialt relaterade betydelser skall ingå.

GFF anser att utredaren misslyckats med uppdraget att föreslå åtgärder och insatser som syftar till att lyfta fram och utveckla skogens och skogsbrukets förutsättningar inom de värdekedjor med länkar som friluftsliv, skogsbete, turism, jakt och fiske, som skogen är basen för.

Skogspolitikens medel

GFF anser att det krävs politisk vilja för att frigöra de krafter som ska skapa och bibehålla skogens olika värden. Det handlar om långsiktiga riktlinjer och regler för brukande och företagande. Inriktningen skall ge hållbar förvaltning av naturresursen skog med handlingsfrihet för framtiden.

GFF anser att mångfald och variation är grundläggande faktorer för attraktionskraft i landskapet.

GFF anser det viktigt att skogsnäringarna själva skall avgöra produktionens inriktning och att detta ska speglas i skogsbruksplan. Turismåtgärder lika väl som animalieproduktion ska få ingå. Planerna ska också få vara flexibla, det vill säga kunna ge alternativ.

GFF anser det lämpligt att skötselplaner innehåller råd om skötsel av såväl det biologiska kulturarvet som fornlämningar och andra kulturlämningar.

GFF anser att det måste finnas en nedre arealgräns för skogsinnehav som avgör rimligheten vid ett krav på skogsbruksplan.

GFF anser att målkonflikter mellan produktion och miljövärden bör förebyggas genom utveckling av alternativ till dagens dominerande brukningsformer.

GFF vill mer än utredningen trycka på att en levande glesbygd är en förutsättning för att bevara vitala kulturlandskap. Insatser för bevarande av den del av den biologiska mångfalden är viktiga, som till exempel genom skogsbete, också som alstrare av kulturmiljö- och friluftsnätta.

Skogsvårdslagen, m.m.

GFF anser att skogsvårdslagens portalparagraf skall inbegripa kulturmiljö och friluftsliv. Ett viktigt motiv är att miljömålet Levande skogar trycker på kulturmiljön och friluftslivet

GFF anser att uttrycket ”förnybar resurs” i förslaget till portalparagraf används obetänksamt.

GFF anser att ordet ”impediment” har getts en snäv tolkning.

GFF anser att i skogsvårdslagen, och särskilt i tillämpningsanvisningarna till denna, behövs tydliga definitioner, samt hänvisningar till kompletterande lagrum och behörigheter till markdisposition. I kulturminneslagen finns exempelvis redan regler och sanktioner till skydd för fornlämningar, vilka i det avseendet gör förslaget om sanktionsavgift meningslöst.

Rådgivning och information

GFF anser att integrerade kompetenscentra med dokumentation, forskning, utveckling, möten och information om allmänna skogs-/lantbruks-, natur- och kulturmiljöproblem samt socialt relaterade värden och frågor är angelägna att inrätta på en strategiska platser i skogslänen.

GFF anser att inställningen att markägarna skall ansvara för älgens bete inte är hållbar eller förenlig med politiken för jakt och viltvård.

GFF anser att samhället också har det övergripande ansvaret för frågor rörande arbetarskydd, djurhälsa, företagsekonomi och biologisk mångfald, som väcks av rovdjurspolitiken.

GFF anser att offentlig rådgivning och information har en viktig roll för hur väl skogspolitikens mål uppfylls.

GFF anser att ett medel att motivera hänsyn till miljö och mångfald är ökad kunskap och tillstyrker därför en utbildningskampanj, men tillsammans inte enbart med skogsägarnas organ, utan med alla berörda organisationer.

Forskning

GFF anser att forskning och utveckling inom skogssektorn i högre grad bör balansera mellan frågor för natur- och kulturmiljön respektive produktionen.

GFF noterar att i skrivelsen En samlad naturvårdspolitik framhölls: ”Exempelvis saknas det ännu kunskap om vilka naturtyper i skogen som är hävdberoende, dvs. består av ett biologiskt kulturarv. En kunskapsuppbyggnad om det biologiska kulturarvet i skogen är därför angelägen.”

GFF anser att en analys av äldre tiders djurhållning skulle kunna visa vägar för en mer anpassad utveckling av produktionen i skogen. En andel produktion av animalier saknar inte intresse.

GFF anser att forskning och utveckling inom skogssektorn behöver bättre balans mellan frågor rörande produktionen respektive natur- och kulturmiljön.

GFF anser att rovdjurens roll för skogen behöver behandlas med ett helhetsperspektiv. Detta innebär såväl rörande arbetarskydd och biologisk mångfald, som direkt och indirekt påverkan på produktionen.

GFF delar utredningens uppfattning att olika forskningsdiscipliner behöver samverka för att bland annat mångbruk, sociala värden, natur- och kulturmiljövärden i skogen skall kunna gynnas.

Miljökvalitetsmålet Levande skogar

GFF anser att utredaren inte tillfredsställande belyst vilka åtgärder som krävs inom den svenska skogssektorn för att 2010-målet om att hejda utarmningen av biologisk mångfald skall uppfyllas.

GFF anser att Konventionen om biologisk mångfald liksom den Europeiska landskapskonventionen ska ges större utrymme inom skogspolitiken.

GFF anser att mångfalden av brukningsmetoder skall främjas, till gagn för landsbygdsutveckling, landskapsbild och biologisk mångfald.

GFF anser att ifall intensiteten i produktionen av vedråvara höjs är det viktigt att respekten för natur- och kulturmiljöns och friluftslivets värden stärks i motsvarande mån.

GFF anser att det är en förlegad uppfattning att man generellt kan plantera skog utan att förstöra naturvärden eller förfula öppna landskap.

GFF uppskattar utredarens vilja att understryka att arealmål för skogsskyddet inte får skymma behovet tillämplig vård.

GFF anser att bevarande av kvalitativa biologiska värden kan motivera avverkning i och skötsel av nyckelbiotoper.

GFF anser det nödvändigt att en djupanalys görs av vilka förutsättningar som gett de värden som föranlett skogsskydd och att vården inriktas på bevarande och stärkande av förutsättningarna.

GFF anser även att en analys behövs av vilka skogsekosystem som eventuellt missgynnats i samband med inrättande av skogsreservat. När denna görs bör särskild uppmärksamhet riktas mot det biologiska kulturarvet och skogsbetesekosystemen.

GFF anser att ansvariga myndigheter skall uppdras att utan dröjsmål utreda vilka inriktningar på produktionen och skogsskötselmetoder som bäst kan bevara skogens biologiska kulturarv.

Organisation

GFF anser att Skogsvårdsorganisationens/Skogsstyrelsens roll för genomförande av skogspolitiken, även som verkställande serviceorgan, kan utvecklas.

Utredningsarbetet

GFF känner inte till att utredaren samrått med företrädare för fåbodkulturens organisationer.

Slutsats

GFF anser ”Riktningen är viktig, åtgärden är nödvändig”.

För
GÄVLEBORGS FÄBODFÖRENING

Kelvin Ekeland
utredningsansvarig

Kopia: Jordbruksdepartementet, Miljödepartementet, Åsa Norrman; Rovdjursutredningen, Utbildningsdepartementet, Skogsstyrelsen, Mårten Aronsson, Mats Wiklund; Jordbruksverket, Carl-Johan Lidén, Jan Gustavsson; Naturvårdsverket, Sune Sohlberg, Anna Lind; Riksantikvarieämbetet, Leif Gren, Anita Bergenstråhle-Lind; Länsstyrelsen Gävleborg, Mats Hindström, Lena Landström; Naturskyddsföreningen, Gun Rudqvist; Hembygdsförbundet, Anna Westman; Fjällnära jordbrukare, W-län, Kristian Olofsson; Sveriges fåbodbrukare, Inger Jonsson; Värmlands säterbrukarförening, Kerstin Elofsson, Dalarnas fåbodbrukarförening, Bibi Brynilds; Finnsam, Maths Östberg, Stig Dahlström; Grenseløs seter/ Fåbodriktet, Nordiska kulturlandskapsförbundet, Olof Stroh; Riksdagsledamöter.
GFF, ordförande, styrelse, kansli.